

GRANICE TELA, v FIKCIJA ŽENSKOG JA*

Etnografski pogled na moć, feminizam i reproduktivne tehnologije

*Naša tela; mi;
tela su mape moći i identiteta.*

(Dona Haravej, *Manifest kiborga*)

Opšte mesto feminističke literature o reproduktivnim tehnologijama jeste da je njihov razvoj razbio reprodukciju na njene genetičke, biološke i socijalne aspekte.¹ Nema sumnje da je sredinom osamdesetih godina, s pojavom trudnica surogata, cepanje onog što je istorijski bila "jedinstvena" i "prirodna" reprodukcija unutar ženinog tela bilo konačno potpuno. Trudnice surogati u koje se implantira embrion njihovih parova, ispunjavaju strogo "biološki" ili, tačnije, fiziološki aspekt reprodukcije, a parovi 'socijalni' i 'genetski'. Profesionalni jezik asistirane reprodukcije čvrsto se drži tih podela: o surogatima se govori kao o 'nosiocima' ili 'davaocima materice' što ukazuje na njihovu instrumentalnost u ovom dogovoru, dok se o 'namenskim' parovima ili 'primaocima' govori kao o genetskim (to jest, 'pravim') roditeljima.

Ovim člankom nameravam da tu priču učinim složenijom. Iako je, možda, cepanje reprodukcije na

* Gillian M. Goslinga-Roy, "Body Boundaries, Fiction of the Female Self: An Ethnographic Perspective on Power, Feminism, and the Reproductive Technologies", *Feminist Studies*, Vol. 26, Issue 1, Spring 2000, p. 113-140.

¹ Na primer: Farquhar 1996: 190-191; Franklin 1995: 336; Ragone 1994: 110; Snowdon 1994: 77-84; Strathern 346-64.

njene socijalne, genetičke i fiziološke aspekte analitički i strukturalno tačno kad je reč o reproduktivnim tehnologijama, moje empirijsko istraživanje dogovora o surogatnoj trudnoći ukazuje da, na nivou konkretne prakse, ta odvajanja nisu ontološki stabilna; čak iziskuju stalno diskurzivno ispitivanje. Na vidljivom nivou, razlog tome je što su 'genetski' i 'biološki' aspekti reprodukcije istovremeno i socijalne kategorije, a sve socijalne kategorije su, u krajnjem, otelovljeni procesi, neodvojivi od moći i istorije. No, manje očit je način na koji se 'fiziološka', 'genetska' i 'socijalna' funkcija, kao fetišizovane apstrakcije, diskurzivno koriste u popularnoj i stručnoj literaturi. Kao pojmovne kategorije one adekvatno ne pokrivaju složenosti biološkog iskustva u stvarnom vremenu, a ipak figuriraju kao realistički opis, čak i kad "isključuju vreme iz slike".² Moja analiza surogatne trudnoće govori o tom raskoraku između konkretne prakse u realnom vremenu i popularnog i stručnog, panoptičkog diskursa o reproduktivnim tehnologijama. Takođe sam se namerno klonila roda kao jedinog analitičkog okvira pošto pitanja koja postavljaju reproduktivne tehnologije daleko nadilaze geto roda/pola u koji ih obično svrstavaju.

POZADINA

Istraživanje na kome se zasniva ovaj tekst obavljeno je od marta 1995. do avgusta 1996. za magistarsku tezu iz vizuelne antropologije, koja je podrazumevala i etnografski video zapis i pisani tekst.³ U etnografskom pristupu sledila sam metod životne priče,⁴ kombinovan sa fenomenološkim pristupom, uz feminističko opredeljenje za saradnju s davaocem informacija.⁵ Moj cilj bio je da pratim kako se odvija

2 Braidotti 1994: 43.

3 Video "Dete koje je donela roda" (*The Child the Stork Brought Home*), kao i teza "Epistemologies of Embodiment in the New Reproductive Technologies: A Gestational Surrogacy Case Study" završeni su u Centru za vizuelnu antropologiju Univerziteta Južna Kalifornija, Los Angeles, 1997. i 1996. godine.

4 Frank 1985: 189-210; Langness/ Frank 1981; *The Personal Narratives Group* 1989.

5 Merdžori Mbilniji u svojoj zbirci životnih istorija (*Mbilinyi* 1989: 204-27) nudi izvrstan model i opravdanje za saradnju sa informatorima.

odnos između trudnice surogata i genetske majke i utvrdim kako one, svaka za sebe i zajednički, nose svoju kulturnu liminalnost kao 'nemajčinske' majke. Bilo je mnogo metodoloških i etičkih problema koje razmatram na drugom mestu.⁶ Video snimanje bilo je odmah, na vrlo složene i neočekivane načine, etnografski katalizator i mučna etička odgovornost. Ono je obuhvatalo i formalne intervjue (sa ženama, njihovim partnerima, njihovim porodicama i profesionalcima koji su učestvovali u dogovoru) i film istine o značajnim prekretnicama (recimo, poseta kardiologa, poseta AFP /Alpha Fetal Protein/ lekara u trećem mesecu, darivanje bebe, porođaj i rastanak dan posle, i tako dalje, uz pristanak svih učesnika). I žene i porodice mogle su da pogledaju svoje intervjue i snimke na kojima se pojavljuju, ali ne i intervjue s drugom stranom dok film ne bude konačno montiran.

Otkrila sam ča jednonedeljno ili dvonedeljno video snimanje brzo stvara intimnost do koje bi se teško došlo u formalnijim empirijskim situacijama. (Drugim rečima, zaista sam se s mojim informatorkama našla u 'samoj žiži' /zbivanja./) S druge strane, video i moje prisustvo stavili su jednu pored druge najličnije priče surogata i genetske majke u isti kolektivni, čak vrlo javni prostor. Tek kasnije sam shvatila da se takve ispovesti, tokom realizacije dogovora s trudnicom surogatom, izuzetno retko paralelno smeštaju. U stvari, mnogi od centara koji zvanično posreduju u ovakvim dogovorima pažljivo i strogo vode to paralelno postavljanje, namerno kontrolišući jezik i otkrivanje ličnih informacija i osećanja između genetskih roditelja i surogata, čak i kad roditelji i surogati izaberu da se upoznaju u 'otvorenim' dogovorima kao što je ovaj o kome ovde govorim.⁷

U dogovoru je posredovala privatna klinika za plodnost, koju je ovaj par posećivao deset godina, uz spoljne konsultacije s poznatim lokalnim centrom za surogate pošto je klinički surogat centar bio tek u povelju, pa dogovor nije bio stručno vođen. To mi je pružilo neuporedivo bolji pristup no što bi inače bio

6 Goslinga-Roy 1999.

7 Helena Rejgon u svojoj etnografiji tradicionalnog surogatstva govori o istom diskurzivnom menadžmentu koji vode centri za sutogate (Ragone 1994: 38-50).

slučaj, ali je značilo da, ni ja ni moji informatori, nismo mogli predvideti da će video snimanja i etnografska bliskost uspostavljena među nama u krajnjem ishodu dovesti do eksplikacije osećanja i ponašanja kojima obično vešto upravljaju – uklanjaju ih ili privatizuju – profesionalni surogat centri, pa i sami učesnici. Kako će se videti iz teksta, ta privatizacija obezbeđuje integritet ugovora i predaju bebe, isključiva prava para na ugovoreno dete, a surogat centrima sedamnaest do dvadeset hiljada dolara provizije, zavisno od vrste obavljenih poslova. Video, neposredovan ovakvim dnevnim redom, denaturalizovao je zvanični poredak stvari time što je omogućio i surogatu i paru da ispričaju vlastite celovite priče. Ovaj članak prati denaturalizovano u ovom procesu, pre svega funkcionisanje moći u tom dogovoru.⁸

ZAŠTO ROD NIJE DOVOLJAN

Dozvolite da eksplozivnom raspravom s Džuli Tejer (sva imena su pseudonimi), trudnice surogata koju sam pratila, prvo ilustrujem zašto samo analiza roda nije dovoljna. Razgovarale smo posle jednog od njenih mesečnih grupnih sastanaka podrške surogatima, otprilike negde na sredini trudnoće. Džuli me je, kao i obično, nazvala posle sastanka:

“Znam da ćeš pomisliti da sam rasista /izlanula se/, ali moram to da ti kažem po cenu da te grubo šokiram. Danas je na sastanku bila ta žena, Latinoamerikanka, a nosi embrione crnačkog para! Stalno me pitaš kako osećam svoje telo i nošenje Pameline bebe – to je u redu, ali crna beba! To ne bih mogla da učinim.”

Zašto ne? /upitala sam/.

“Hajde, Džilijan, možeš li da me zamisliš, ovako situ, plavooku, plavokosu kako rađam crno dete?”

8 Moć shvatam u fukoovskom smislu. U jednom poznom intervjuu Fuko tvrdi da moć postoji u svim ljudskim odnosima pošto je moć, objašnjava dalje, “odnos u kom jedan hoće da upravlja ponašanjem drugog”. Sa stanjima dominacije suočeni smo “kad pojedinac ili društvena grupa uspe da blokira polje odnosa moći, da ih učini pasivnim i nepromenljivim i spreči svaku reverzibilnost kretanja, uz pomoć instrumenata koji mogu biti ekonomski, baš kao i politički ili vojni”. Videti: Bernauer/Rasmussen 1988: 3-11.

Džuli je s pravom pomislila da ću biti šokirana. Znala je da je moj partner obojen; sreća ga je na snimanju; bio je snimatelj. Te sedmice imale smo nekoliko intenzivnih (i napetih) razgovora. Džuli je objašnjavala da ne misli da je rasista, ali joj sve dotad nikad nije padala na um pomisao o nošenju crnog deteta:

“Osećam da mi je to strano (objasnila je). Drugačije. Mogla bih da nosim japansku bebu ili kinesku jer ih smatram belim. Društvo ih vidi kao bele. Ali, crno dete je veći problem. Već sam okružena kontroverzama: udala sam se za trideset dve godine starijeg čoveka, radim u ustanovi za abortuse u kasnim, problematičnim trudnoćama, i surogat sam. Roditi crno dete dodalo bi samo još jedan kontroverzan aspekt mom životu i nisam spremna da se nađem na naslovnoj strani *Nešnel enkvajera*.”

Jasno je da je iza Džulinih zamerki na nošenje crnog deteta stajalo nešto što je bilo snažno, instinktivno i rasističko reagovanje. Reakcija je, sasvim očekivano, u Americi poprimila rasni oblik: crnaštvo kao zastrašujući i obeleženi Drugi; njen strah od mešanja rasa bilo je automatsko reagovanje. Ono što me je, međutim, više pogodilo bilo je kako to da nošenje nečijeg tuđeg (belog) deteta kod nje uopšte nije izazvalo nikakvo instinktivno reagovanje (kao što je feministkinji u meni). Međutim, sama pomisao na nošenje tuđeg crnog deteta smesta je njen doživljaj trudnice surogata pretvorila u vrlo intimno i, istovremeno, vrlo javno narušavanje njenih telesnih i moralnih granica. Pripadništvo beloj rasi je bilo, morala sam da zaključim, nevidljivi lepak koji je njenu priču trudnice surogata čvrsto držao zaokruženom.

U toj priči, Džuli je išla vrlo daleko u pojašnjavanju svoje nepovezanosti s detetom koje nosi. Kad god bi je optužili za 'prodaju bebe', što je bivalo srazmerno često, samouvereno je govorila: “Kako mogu da prodam bebu koja, pre svega, uopšte nije moja? Nisam u genetskoj vezi s tim detetom. Nije moje da bih ga prodala!” Pozivala se na biomedicinsku činjenicu da potvrdi da čak ni njena krv ne dolazi u dodir s fetusom; da u trenutku začeća nije bilo nikakve razmene tečnosti: pet odabranih embriona uneto je u njenu matericu sterilnom pipetom. Očito da je to dete bilo ontološki različito od nje iako je bilo u njenom telu. Tako su genetska nepovezanost i postupak asistiranje reprodukcije 'prirodno' štitili njen seksualni, telesni

i lični integritet, ali jedino ako je dete u njoj bilo belo. Da je bilo crno, te bi se granice ipso facto raspale i iskustvo bi postalo iskustvo mučne bliskosti bez obzira na navodnu 'genetsku nepovezanost'. Jasno da ovo dete nije bilo stvarno ontološki odvojeno od nje; ono je to bilo samo pod određenim uslovima.

Da Džuli i ja nismo vodile ove razgovore, ja bih i dalje reproduktivne tehnologije smatrala isključivo rodnim problemom. Sada, nastojim da pokažem da ih moramo videti kao vrlo instinktivan i pokretan splet moći i otelovljenja u kom su rasa, klasa, rod, etnicitet i seksualnost neraskidivo i čvrsto povezani. Iako rasa nije bila otvoreno konstitutivna stvar u dogovoru kojim sam se bavila, ona je ipak tiho naturalizovala epistemologiju otelovljenja dogovora. Tela su mape moći i identiteta, kao što je tvrdila Dona Haravej,⁹ ali znaci mogu upućivati i u pogrešnom pravcu.

Etnografski opis dogovora počela sam putanjom surogata, Džuli Tejer. Ona je u trudnoću ušla sa snažno artikulisanim ličnim planom koji je eksplicitno dovodio u pitanje opšte predstave popularne pa i stručne literature o surogatima kao 'uzgojiteljicama' ili 'iznajmljenim matericama'.¹⁰ U tim predstavama često se smatra da su surogati privučeni da prodaju svoja tela isplativošću surogatskih dogovora i/ili zavedeni preovlađujućom ideologijom niže srednje klase o ženama altruistima. Sa stanovišta analitičara, pa i mnogih feministkinja, ponašanje surogata nužno obeležava njeno eksplicitno narušavanje podela na domaće/tržišno i privatno/javno – takođe shvaćenih kao granice njenog tela – pošto te podele najvidljivije narušava njen 'izbor' da postane surogat.¹¹ Ne tvrdim da trudnica surogat, odnosno reproduktivne tehnologije kao takve uopšte ne prodaju ženska tela – tu je i nesporni element fizičkog rizika kome se te žene izlažu, uključujući i smrt. Više sam protiv pretpostavke da su sve trudnice surogati ipso facto 'uzgojiteljke' ili 'iznajmljene materice' zbog njihove instru-

9 Haraway 1991: 180.

10 Od feminističke literature videti: Corea 1985; Rowland 1992.

11 Čak i blaži izveštaji, kao što je onaj Rejgonove, uzimaju da je ključno pitanje surogatstva prelazak granice između privatnog i javnog domena. Kasnije ću se vratiti na njenu argumentaciju. Vidi i: Gostin 1990.

mentalne uloge u takvim dogovorima. Ta apriorna i strukturalna procena zamagluje i kako te žene mogu postati uzgojiteljke i kako se mogu odupreti tim kategorizacijama. Priča Džuli Tejer je upravo takva.

STANOVIŠTE SUROGATA: DOGOVORNE GRANICE TELA

Džuli Tejer, mlada dvadesetpetogodišnja žena i majka desetomesečnog sina, nije imala nikakvih iluzija o svojoj ulozi u sporazumu o surrogatnoj trudnoći. Slobodno se zavitalavala o tome da je 'krava', 'inkubator' i 'rer-na'.¹² Pred kraj trudnoće njeno dugme na stomaku postalo je 'termostat'. Potpuno je uvažavala da je njena uloga u tom dogovoru da bude trudna, 'uzgajivačica', 'sud'. Upravo zbog toga je i odabrala da bude trudnica surogat, a ne donaciju jajašceta ili tradicionalni surogat: mislila je da je prema detetu neće obavezivati genetski odnos i da će to olakšati njoj i njenoj porodici da ga predaju jer 'im neće pripadati'.

Ali, 'gnežđenje te bebe', kako bi ponekad opisivala svoju ulogu, bilo je ironija njene situacije, ironija toga da je majka koja nije majka. Ipak bi i dalje imala 'rođačke' obaveze prema detetu u njoj, obaveze, kako je jednom kazala, bake. Kad je postala surogat, njena namera bila je jasna: želela je da stvori porodicu a ne samo bebu. Zbog toga je pažljivo izabrala surogat centar u kom se vode otvoreni dogovori i u kojima surogati i parovi mogu da se upoznaju. Osoblju je posebno stavila do znanja koji su njeni kriterijumi za idealan par: oba partnera treba da se saglase o odnosu s njom koji bi se nastavio i posle porođaja razmenom poklona i čestitki dok dete bude raslo; nije htela da to budu 'holivudski' tipovi jer nije želela da 'se bavi egom' (u Los Andelesu to je uvek problem); i morali su da žele da to dete sami podižu, bez baba i drugih pomagača.

Ono što je meni izgledalo kao odricanje od privatnosti njene materice, za Džuli je, u stvari, bilo zado-bijanje moći mada je ta trudnoća, u praksi, od nje i njene porodice zahtevala znatne fizičke i emotivne žrtve. Kao sestri-savetnici, standardnih 12.000 dolara i plaćeni troškovi nisu mogli da nadoknade njeno vreme, ali, smatrala je, obezbediće da njena porodica

12 Svi navodi su uzeti iz formalnih i neformalnih intervjua.

ne snosi finansijski teret njenog izbora da postane surogat. Kako se jednom našalila: "Bilo bi glupo uraditi to zbog novca i glupo uraditi to bez novca." Ni plaćeni troškovi nisu bili dovoljni da nadoknade žrtve – to je termin koji je Džuli koristila za ono što će ona i njen muž morati da urade, a po njenom osećaju "nije se ticalo novca". Na primer, od svakodnevne doze hormonskih injekcija tokom prva dva meseca trudnoće zadnjica joj je mesecima bila kao izbušen jastuk; ona i njen muž morali su da se uzdržavaju od seksualnih odnosa za vreme trudnoće; česte posete lekarima i telefonski razgovori sa Pamelom Martin, biološkom majkom deteta, oduzimali su joj vreme koje bi provodila s porodicom; na porođaju se izlaže fizičkim oštećenjima, čak i smrti; i verovatno će imati grudi pune mleka, kakve je imala sa svojim sinom. Kada sam je negde na sredini trudnoće upitala zašto nije ozlojeđena svim tim moranjem nametnutim njenom telu, ličnosti, porodici i vremenu – koje je meni izgledalo preteško – odgovorila je da bi to većini ljudi bilo besmisleno, ali da su, za nju, te 'žrtve' zaista u redu.

Džuli mi je objasnila da joj je tajanstvena telesna intuicija dva puta spasila život. Impulsivno je napustila nesrećni škotski lokerbi avion, koji je eksplodirao u vazduhu ubivši šest njenih prijatelja i drugova iz razreda; desetak dana pre te tragedije impulsivno je izašla iz voza s dvoje prijatelja za petama, koji se potom sudario u predgrađu Londona. U ranim dvadesetim godinama našla je drugarstvo, ljubav i ispunjenje s čovekom trideset dve godine starijim od sebe, pobedivši ogovaranja i svoju porodicu udajom za njega. Brak je bio dobar, pravi blagoslov za nju jer je odrasla u alkoholičarskoj porodici. U prvoj godini njihovog odnosa, muž je imao eksplorativnu operaciju zbog sumnje na novi rak. Srećom, pokazalo se da je alarm bio lažan. Pretpostavljalo se da je neplodna zbog hronične ciste na jajniku i aljkavog abortusa u tinejdžerskim godinama, ali je ubrzo posle muževljeve lažne uzbune zbog raka ostala trudna mada su u to vreme koristili kontracepciju. Bili su to darovi njenog tela, objasnila je, što me je podsetilo na čuvenu analizu Marsela Mosa: ti darovi nose sobom moralnu obavezu da se na njih uzvrati istom merom.¹³ Fizički i emotivni zahtevi njene trudnoće

13 Mauss 1990.

su, u kontekstu njenog životnog iskustva, bili prilika da uzvratu istom merom pa otud 'dobra stvar'.

I izbor da postane surogat takođe je proistekao iz Džulinog životnog iskustva. Želela je da postane surogat zbog svog savetničkog rada na klinici za abortuse u poznim, problematičnim trudnoćama. Tamo Džuli savetuje žene u postupku teških abortusa i intenzivnog bola budući da su to "vrlo željene trudnoće". Za Džuli je posebno težak jedan od savetničkih postupaka:

"Radimo ono što se zove intaktna dilatacija i evakuacija, što znači da bebe izlaze čitave i nedirnutе. /Eutanizuju se u materici./ Potom bebu operemo, obučemo i vratimo je roditeljima. To je za njih kraj, ali je vrlo teško. Vrlo je teško kad moraš da uzmeš bebu iz njihovih ruku, okreneš se i izađeš iz sobe. Rekla sam Pamelu da je jedna od stvari kojoj se veoma radujem to što ću joj tu bebu predati kad se rodi. To je beba koju dobija da bi je nosila kući."

To što će ženi dati bebu koju može da nosi kući, biće njena konačna nagrada, ne kao 'surogata' već kao ličnosti: taj 'dar života' biće dar srazmeran blagoslovima koje je primila u vlastitom životu. Žrtve koje se traže od nje kao surogata izazvaće njenu zahvalnost; materijalizovaće njenu želju da uzvratu.¹⁴

To što je surogat pruža Džuli i mnoge druge, zemaljskije ali jednako smislene nagrade: nabrekle grudi na njenoj sitnoj građi, uzbuđenje što je 'naučni eksperiment' i, naročito, uživanje u trudnoći neopтереćenoj rodnim očekivanjima od materinstva. Džuli je ovo stalno isticala: slobodno uživa u svom trudnom telu bez brige o pripremi za dolazak novog deteta, finansijskim izdacima, ili očekivanog stresa zbog

14 Brokerske agencije besramno koriste tu želju: Rejgonova (str. 32) konstatuje da se broj potencijalnih surogata koji su se javili na oglas udvostručio kad je agencija u svom oglasu zamenila "Pomozite neplodnom paru" sa "Dajte dar života". Hilari Hanafin, poznati vodeći psiholog u jednoj od najuspešnijih brokerskih agencija, utvrdila je da je većina surogata doživela gubitke u vlastitom životu kao što su abortusi ili davanje dece na usvajanje, i sugeriše da želja za 'davanjem' može biti terapeutka. (Intervju 17. avgusta 1995.) Nalazim da takav stav lišava surogate mnogo kompleksnije uloge jer privatizuje njihov izbor i uklanja iz vidnog polja njegovu ukorenjenost u celinu društvenih odnosa.

nege novorođenčeta. Te brige padaju na Pamelu. U ovom pogledu je podela materinstva s drugom ženom bila duboko oslobađajuća i osnažujuća.

PREISPITIVANJE TERITORIJALNOSTI TELA

Da bih potpuno shvatila kako Džuli zamišlja svoju situaciju, morala sam da se probijam kroz privatizovanu teritorijalnost tela, zajedničku velikom delu feminizma i biomedicinskom diskursu.¹⁵ U toj teritorijalnosti telo se tumači kao organizam koji se “završava kožom”¹⁶ i koji ‘ja’ naseljava kao vlasnik svoje vlasništvo. Kao što tvrdi Rozalind Pečeski, to su pojmovi “zarobljeni u konvencionalnom (buržoaskom i lokovskom) poimanju svojine koje podrazumeva ekskluzivnost, izolaciju, postvarenje i sebični interes. Iz tog ugla”, s pravom zaključuje Pečeski, “posedovanje tela nužno znači njegovo svođenje na robu”.¹⁷ Drugim rečima, telo-koje-se-završava-kožom, telo je čije delovanje opstojava u granicama komodifikacije, ako ne već robe, onda uvek potencijalne robe. Ono je individualizovano i privatizovano, aistorično i nebio-grafsko. Kako obojene feministkinje i feministkinje iz Trećeg sveta ističu,¹⁸ neke feministkinje drugog talasa – uglavnom bele i iz srednje klase – i same reprodukuju privatizovano i individualizovano žensko ja, vlasnika tela definisanog njegovom ‘jedinственom’ i privatnom sposobnošću reprodukcije. U toj konstrukciji “otuđenje jedinstvene psihološke, emotivne i kreativne sposobnosti /ženskog/ tela”¹⁹ neminovno znači otuđivanje sebe kao žene.

Ove pretpostavke opasno sužavaju feminističke rasprave o reproduktivnim tehnologijama na paradigmatičke apstrakcije ‘izbora’ i ‘pristanka’, polarizujući mogućnosti delovanja. Žene se vide bilo kao žrtve reproduktivnih tehnologija, zbog toga što “fiktivnim

15 Fekuharova daje dosad najbolju analizu ideologija koje dele ono što ona identifikuje kao ‘fundamentalne’ feminističke pozicije koje demonizuju reproduktivne tehnologije i ‘liberalni’ biomedicinski diskursi koji veličaju njihov razvoj.

16 Haraway 1991: 201.

17 Petchesky 1995: 396.

18 Mohanty/Russo/Torres 1991.

19 Carole Pateman, navedeno u: Petchesky: 395.

posredstvom ugovora i svojevolumnim pristankom” automatski gube kontrolu nad svojim reproduktivnim telima pa dakle i nad sobom,²⁰ ili se tvrdi da imaju veću reproduktivnu slobodu i kontrolu nad svojim telima zato što sada, kao žene, mogu da kontrolišu tržišnu vrednost vlastitih reproduktivnih procesa.²¹ U tim raspravama sudbina surogata posebno je nezavidna: kao uslužna strana, obično iz niže srednje klase, ugovorne partnerke parova iz više srednje klase, gotovo uvek ih smatraju žrtvama, ili, po pregnantnoj kovanici Džine Korea ‘uzgajivačicama’.

Ono što ovim analizama nedostaje jeste uvažavanje realnog vremena, otelovljene prakse, ono što bih nazvala biografskim otelovljenjem. Dona Haravej tvrdi da otelovljenje “nije fiksna lokacija na postvarenom telu, ženskom ili drugom, već čvorovi na poljima, promena orijentacija i odgovornost za razliku u materijalno-semiotičkim poljima značenja”.²² Spajanje žene s njenom biologijom i usko shvatanje reprodukcije kao ekskluzivne i privatno locirane unutar ženinog tela-koje-se-završava-kožom omogućavaju apstraktan jezik vlasništva u čijim okvirima se kreću rasprave o surogatima. U tom procesu stalno se gube iz vida istorijske, diskurzivne i biografske varijacije koje doživljavaju žene između i unutar svojih reproduktivnih procesa. Još važnije je što ove koncepcije zamagljuju načine na koje se ispoljava moć u tim istorijama i kroz njih, recimo, naturalizacija bele rase kao epistemologije otelovljenja za surogat i par koje sam pratila.²³ Tako je paradoksalno, ‘telo-koje-se-završava-kožom’ biomedicinski i kulturno zapravo, onetelovljeno telo. To lokovsko, liberalno poimanje zaboravlja biografsko vreme.

Pečeski ide korak dalje i predlaže feminističku reviziju tela kao vlasništva koja ne bi apstrahovala singularnost vremena. Takva revizija bliska je antropo-

20 Corea 1987; Pateman 1988; Steinberg, 1990.

21 Da žene dobijaju moć kao surogati nije toliko popularan stav. Videti: Shalev 1989.

22 Haraway 1991: 195.

23 O još jednom načinu racionalizacije te ‘ontologije’ raspravljaju Feguharova koja ukazuje, recimo, na to da je ‘neplodno telo’ konstruisano kao “belo i žensko, bez obzira na činjenicu da crnih neplodnih parova ima jedan i po put više od belih” (str. 74).

loškom konceptu plodouživanja, po kom savesno korišćenje a ne privatno vlasništvo garantuje prava pristupa i određuje obaveze. Sledeći noviju crnu feminističku teoriju,²⁴ Pečeski se zalaže za “etiku ženskog telesnog integriteta koja je komunalna i proširena a ne individualizovana i privatizovana”, koja uključuje i biografske i istorijske pritiske. Ona piše:

“Govor ‘predmeta vlasništva’ podseća nas da je jezik samokreacije, samovlasništva i slobode uvek priča koja se priča i prepričava, te da je odbacivanje tog jezika u celini ostavljanje onih bez vlasništva, bez išeg što bi mogli posedovati... Umesto da potpuno odbacimo retoriku vlasništva, ličnosti i tela, potrebno je da povećamo njihov referentni okvir, da proširimo ko i šta važi za vlasnike kao i moralne i komunalne prostore u kojima oni sebe definišu. Moje proučavanje Levelerovih traktata i pripovesti robova ukazuje da bi se ‘samovlasništvo’ moglo odnositi na pojam vlasništva koji je inkluzivan a ne ekskluzivan, i jedan model tela koji je ekstenzivan a ne uskogrud. On bi mogao postati žiža oko koje pojedinci uspostavljaju svoj odnos s većom grupom i zajednicom.”²⁵

Po mnogo čemu Džulino shvatanje sopstvenog tela primer je onog što Pečeski ovde definiše kao ‘samovlasništvo’. Džuli je, kao surogat, videla svoje telo kao ‘inkluzivni’ i ‘ekstenzivni’ komunalni i moralni prostor, koji je dobrovoljno proširila da obuhvati želje njenog para, kao način da uzvrati na bogatstva koja su proširila njen osećaj sebe posredstvom svog tela. Praktično govoreći, ta želja prevedena je u vesno deljenje trudnoće s ‘njenim’ parom da bi se oni, tokom trudnoće, osećali kao roditelji isto onako kako bi se osećali da je sama majka nosila dete. Ona ih je uključila, na primer, u odlučivanje o posetama akušerima i lekarima; često je pričala Pamelu o tome šta je beba “danas radila ritajući se u mojoj materici”; predložila je da Martinovi snime traku koju bi puštala kod kuće kako bi se beba navikla i na njihove glasove; pozvala ih je da budu u porodijskoj sobi s njom, čak je dogovorila s lekarom da otac, Pol Martin, pomogne pri izlasku bebe smatrajući da bi to bio “jedinствен doživljaj za oca”.

24 Pečeski se oslanja na: Williams 1991, i Collins 1990.

25 Petchesky 1995: 399, 400.

Drugim rečima, Martinovi su bili pozvani u njenu 'kućnu mrežu'.²⁶ Džuli je na njih prenela ljubaznost i obaveze koje bi imala prema bliskom rođaku ili prijatelju. Najveći izazov bio je, kako je objasnila na sredini trudnoće, da "objedini ideje četiri osobe". To je bilo posebno teško jer "to što se dešava dešava se u mom telu". Na nivou otelovljenog iskustva, otvoreni surogatski odnos omogućio joj je da podeli dimenzije reprodukcije. Mada je ta podeljena dimenzija bila u tenziji sa singularnošću njenog tela, njen osećaj sebe nije bez ostatka bio identifikovan s njenim telom, bar dok je dete u njoj bilo kodirano kao 'belo'. U okvirima netrpeljivosti belih, granice njenog tela bile su znatno fluidnije i dogovorljive. Ona je dala sebi pravo da odluči gde i kako će te granice biti povučene. Sticanje i gubljenje moći nisu bili toliko stvar toga kako je ona izabrala da raspolaže svojim telom kao vlasništvom, koliko stvar njene sposobnosti da sačuva "svetost svojih vlastitih granica",²⁷ čak i kad je otvorila svoje telo-kolektiv Martinovima.

Rečju, Džuli je znala da je 'krava', ali je zamišljala da je moguće da, svojim voljnim i promišljenim deljenjem trudnoće sa svojim parom, ne bude tretirana kao krava. Bila je nepripremljena za način na koji će njen par, svet u celini, i feministkinja u meni isto tako, isprva insistirati na posmatranju njenog iskustva i aspiracija kroz uski i predeterminisani objektiv dominacije, u kom može biti samo jedna prirodna žena (reproduktivna žena), jedna prirodna majka (genetska majka), jedna prirodna porodica (nuklearna, privatna porodica) i jedan način da se bude surogat ('krava'). Te rigidno unitarne i esencijalističke predstave ljudskih života – koje nazivam biološkim otelovljenjem sledeći Fukoov pojam biomoći²⁸ – naturalizuju moć na takav način koji unapred zatvara druge mogućnosti akcije. Postvarenim, privatizovanim i biologizovanim shvatanjem tela i roditeljstva, guše egzistencijalno bogatstvo i složenost otelovljenja u specifičnim intersekcijama istorijskih biografija i socijalnih geografija.

26 Stack 1974: 90-107.

27 Patrisija Vilijams, navedena kod Petchesky 1995: 400.

28 Foucault 1980a.

STANOVIŠTE NEPLODNOSTI:
NATURALIZUJUĆA KLASA

Biološko otelovljenje, s druge strane, uokviruje priču Martinovih o surogatima i slabi moć autonomije koju je Džuli unela u aranžman bukvalno uklanjajući svoje želje iz domena onoga što je doista bilo važno: ispunjenja bioloških sudbina ovog para kao majke i oca. Sa stanovišta Martinovih u aranžmanu, surogat je bio konačno (i srećom uspešno) iako skupo²⁹ sredstvo za postizanje cilja. Pamela Martin je to iskazala sasvim rano, u početku Džuline trudnoće: “Zaista nije važno kako će ta beba doći ovamo. Na kraju, ja ću biti njena majka.”

Kao što su primetili Gej Bejker i drugi, kao Sara Frenklin,³⁰ diskurs neplodnosti smatra neplodnost stanjem tela a plodnost stanjem ja. U toj konstrukciji, telesne biomedicinske intervencije u reprodukciji događaju se s punim pristankom žudnih neplodnih ja. Martinovi su dobili dijagozu neplodnosti bez utvrđenog uzroka sredinom treće decenije života, i potrošili dvanaest godina i ogromne sume novca isprobavajući različite tehnologije plodnosti. Pamela opisuje osam in vitro pokušaja, po 8.000 dolara svaki, i bezbrojne druge hormonske terapije koje su dovele do hormonski izazvanih napada depresije i konačnog uklanjanja disfunkcionalne štitne žlezde. S druge strane, Pol Martin je, zbog malog broja spermatozoida, prošao samo jednu terapiju vitaminom A. Par je odbacio usvajanje jer je Polu Martinu, kao jedincu, bilo veoma stalo da “produži svoje gene”, a Pamela je osećala da ne bi mogla da podnese još jedan gutitak (posle tri rana spontana pobačaja) pošto kalifornijski zakoni o usvajanju dopuštaju ‘prirodnoj’ majci da do isteka prve godine povrati svoje dete.

Ova lična istorija, posmatrana sa stanovišta neplodnosti, pokazuje ne samo rodnu upotrebu reproduktivnih tehnologija, time što smešta reprodukciju unu-

29 Surogatska trudnoća koštala je Martinove oko 65.000 dolara. Suma uključuje 17.000 za surogat centar, Džulin honorar i troškove, bolničke troškove, honorar psihoterapeuta za Džuline seanse u centru, usluge klinike za plodnost i medicinske troškove, kao i deo troškova porođaja (veći deo je platilo Džulino osiguranje, dok su Martinovi platili ostatak i prateće troškove).

30 Becker 1994: 383-410; Franklin: 323-45 i 1990: 200-229.

tar ženinog tela i sve intervencije logično mora smestiti u njega, već i jaku potku individualizma u biomedicinskoj definiciji neplodnosti. Ta potka, kombinovana s diskursom 'prava' primerenih stvaranju buržoaskog ja u evro-američkoj kulturi, pretvara neplodnost u ponižavajuće i privatno lično kršenje vlastitog prava /na ispunjenje/ svoje biološke sudbine.³¹ Agresivno traganje Martinovih za tehnološkim rešenjem njihove neplodnosti primer je te odgovornosti. Za njih je postizanje plodnosti bila stvar lične volje za moć i rešenosti, pothranjivani nadom u tehnološki lek (uz znatna finansijska sredstva), i to je bilo suštinsko za njihov osećaj potpunosti i uspeha kao ličnosti. I njihovo traganje za plodnošću bilo je konvencionalno rodno duž klasnih linija:

Pol: "Naravno da nisam prestajao da žalim sebe kad se ispostavilo da imamo problema da to postignemo prirodno; kao i svaku drugu naizgled nepremostivu prepreku s kojom sam se u životu suočio – samo sam pretpostavio da ću ja, u ovom slučaju mi, naći način da ostvarimo to što smo hteli da ostvarimo. Ne priznajem reč poraz. Ne priznajem reč predaja. One nisu u mom rečniku, ni u poslu ni u ličnom životu."

Pamela: "Naravno, htela sam ovo da uradim za svog muža i svoj brak... Mislim da bih isto toliko bila srećna da smo usvojili /dete/. Mislim, prosto sam želela bebu. Nije morala da bude moja. Pol je jedini kao i ja, ali njegovi roditelji su umrli i bilo mu je važnije da ima dete genetski vezano s njim da bi produžio lozu."

Tako je za Pola neplodnost bila problem jer je bila prepreka na putu "njegovog darvinovskog nagona za produženjem svojih gena" (Pol Martin u istom intervjuu). U ironičnom preokretu patrijarhalnog zapleta, nije mu bilo važno da li će njegova beba biti devojčica, njegova genetska informacija živeće u njoj kako bi živela i u dečaku. Za Pamelu je, s druge strane, neplodnost bila bitna zato što je želela da se reprodukuje kao majka, kao socijalna i rodna uloga. Želela je da reprodukuje svoju sposobnost da neguje, sposobnost za koju je mislila da se 'prirodno' manifestuje u njenom materinskom odnosu prema prijateljima i mačkama: "Samo sam htela bebu. Nije morala da bude moja (genetski)."

31 Becker 1994: 386-87.

Plodnost je, za razliku od njenog muža, bila stvar srca. A neplodnost je okrenula njeno srce protiv nekooperativnog i tajanstvenog tela.

Kada je Pol, pošto su iscrpli sve druge mogućnosti, predložio ideju sa surogat majkom, Pamela se isprva usprotivila zbog toga što je ona zaista želela da bude ta koja je trudna. "Htela sam da gajim svoje dete u materici, da budem ona koja kontroliše svoju trudnoću." Njeni razlozi su višeslojni. Za razliku od tradicionalnog surogata, trudnica surogat ne bi imala nikakvo biološko, dakle pravno, pravo na njenu bebū; to je bilo dobro ali, u nedostatku te veze, kako bi Pamela mogla da bude sigurna da će trudnica surogat dobro postupati s njenim detetom? Pored toga, ona neće biti u stanju da se u materici veže za sopstveno dete.

Stav je promenila posle razgovora sa Čeril Saban, dvostrukom surogat trudnicom i autorom knjige *Čudesno dete: genetska majka, surogat materica*.³² Sabanova joj je objasnila da surogatna trudnoća može biti sasvim lepa ukoliko ste sa surogatom bliski. Veživanje za dete desiće se posle rođenja, bez brige; ako Pamela bude bliska sa surogatom, tokom trudnoće će bez mnogo muke moći da stekne osećaj o tome "šta /surogat/ jede, da li u prva tri meseca džogira", ili uopšte da radi išta što bi škodilo detetu. "Zbog toga mi je bilo izuzetno važno", objasnila mi je Pamela, "da imam odnos sa surogatom i imala sam mnogo sreće da dobijem Džuli, koja je i sama želela odnos s majkom, i vrlo me revnosno obavestavala o svojoj ishrani i navikama i svemu što radi."

U Pamelinoj zabrinutosti implicitno je da je kao 'prava' majka i dalje bila njegova jedina zaštita. Poverenje u njen surogat Džuli nije bilo poverenje u Džuli osobu, čemu se Džuli možda nadala želeći blizak odnos. To je više bilo verovanje da će Džuli činiti dobro njenom detetu baš kao što bi to radila Pamela da ga ona nosi. Naslov knjige Čeril Saban dobro pokriva ovu projekciju: on nesamosvesno glasi "Genetska majka, surogat materica". Dakle, ono što je promenilo Pamelino mišljenje bilo je shvatanje da će, u otvorenom sporazumu o surogatu, surogat biti samo materica u odnosu na nju, pa tako neće ugroziti njen položaj 'prave' majke deteta, ni genetski ni u odgajanju.

32 Saban 1992.

Pamela je bila vrlo srećna što je našla Džuli. Ne samo zbog toga što ju je ona redovno obavještavala o svojoj ishrani i navikama već i zato što, kako je Pamela često isticala, Džuli nije 'materinski tip'. Pamela je to zaključila iz razgovora sa Džuli na inicijalnim sastancima na kojima je Džuli, objašnjavala je Pamela, stalno naglašavala da se nije vezala za svog sina in utero i da 'materinstvo' nije proradilo dok se on nije rodio. Međutim, kad sam pitala Džuli o njenom nedostatku materinskog instinkta, bilo je jasno da ju je Pamela bar delom pogrešno razumela. Pretpostavljajući da bi većinu žena u Pamelinom položaju brinulo vezivanje, Džuli je želela da uveri Pamelu kako ona više ne "veruje u romantičnu ljubav za koju se očekuje da je žena oseti prema svojoj bebi u materici" pošto ona, kazala je, nije mogla da se veže za svog sina. Džuli je objasnila: "Znala sam da ako bilo šta krene naopako s njim ili trudnoćom, i ako budem morala da je prekinem, da ću biti uništena. Zato nisam dopuštala sebi da se vežem za njega dok nisam znala da će sve biti u redu s njim, a to je bilo znatno posle njegovog rođenja." Taj element izbora – ili mehanizam – Pamela uopšte nije shvatila. Dok je izloženost bolu porodica na klinici za abortuse podstakla Džuli da rigidno dekonstruiše biologizovane predstave o materinstvu, u Pamelinom životnom iskustvu ništa nije dovodilo u pitanje njeno čvrsto verovanje u biološki indukovanu ljubav između majki i beba in utero. Sa Pamelinog stanovišta, Džuli nije mogla da bude "prirodni materinski tip" pošto se nije automatski vezala za svog sina in utero, i to je zaista bilo vrlo umirujuće.

Time je Pamela svrstala Džuli u "dvostruko sigurnu matericu", koja joj je po želji dostupna i neće se neodgovarajuće vezati za njeno dete. Zbog toga nikad neće biti u stanju da uvaži kompleksnost Džulinog mehanizma u surogatnosti. U toj žutoj mrlji potpuno su je podržavali ne samo njena skorašnja rekonceptualizacija reprodukcije uz pomoć genetskog modela (koji još više odvaja biografsku dimenziju od reprodukcije ustoličujući nju kao 'pravu' majku) već i vizuelne tehnologije kao što je ultrazvuk koje su joj omogućavale da premosti Džulino telo; surogat centar koji je podsticao da preuzme svoje odgovornosti prave majke tesno saradujući sa svojim 'profesionalnim' surogatom; stotine sjajnih snimaka beba koje su krasile holove klinike za plodnost i re-

klamirale bezgrešno začecje; kao i sitne institucionalne promene kao što je postavljanje natpisa 'novodošli' koji je za vreme našeg video snimanja na vratima sobe za porođaje zamenio natpis 'porodilište'. Sasvim narcistički, sve oko nje potvrđivalo je da uopšte nije važno kako je njena beba došla i ko ju je nosio: važno je ispunjene njene 'prirodne' želje da bude majka. Čak i Džulina spremnost da tako intimno deli trudnoću s njom potvrđivala je Pameli da je to njen lični poduhvat.

Ispostavilo se, međutim, da nadziranje Džuli nije bilo onako lako kako su inicijalni razgovori i sve oko nje obećavali. Bilo je mnogo situacija u kojima je Pamela akutno osećala bespomoćnost svog položaja nemajčinske majke. Recimo, kad je Džulina težina sporo rasla u prva četiri meseca trudnoće, Pamela se strašno bojala za zdravlje svoje bebe. Kad je Džuli posle alfa fetalnog proteinskog testa odlučila da zaočeka akušere jer joj se ne dopada akušer za visokorizične trudnoće kog joj je Pamela predložila, Pamela, koja bi morala da vidi lekara za visokorizične trudnoće zbog svojih godina da je ona bila trudna, bila je još zabrinutija. Na napetost između njenih obaveza kao majke i njenih humanističkih obaveza prema Džuli – koju je mogla da vidi kako prolazi kroz mnoge fizičke muke nje radi – ukazala mi je Pamela, pokušavajući da bude što pragmatičnija: "To je moja beba, ja sam majka, ali ovo je njena trudnoća, pa sam ja ta koja mora da bude fleksibilna."

Pamelinu anksioznost i krivicu, sugerisala sam, uveliko je pogoršalo njeno nekritično oslanjanje na biologizovano shvatanje materinstva. To oslanjanje, označeno diskursima i praksom oko nje, onemogućili su istinsko deljenje trudnoće, komaterinstvo, kakvo joj je Džuli zapravo predlagala. Pamelina nemoć da proširi granice vlastitog privatizovanog, individualizovanog i rodnog ja/tela okretala ju je protiv Džuline ličnosti, nekad otvoreno, nekad implicitno. Sada ću da ispričam dve epizode u ovom aranžmanu koje ilustruju taj oštri sukob interesa: začecje deteta i rođenje deteta.

TRANSFER EMBRIONA: SUPROTSTAVLJENE KONCEPCIJE O ZAČEĆU

Kad god je govorila o transferu embriona, Pamela bi uvek pričala priču o 'levaku'. Prvo su, objašnjavala

je, njena jajašca i muževljeva sperma pomešani u laboratorijskoj posudi. Onda joj je njen lekar dozvolio da pod mikroskopom vidi, neposredno pre transfera u Džulinu matericu, pet embriona koje je izabrao. Jedan od tih embriona mrdao se dok je ona virila kroz sočivo: "Bože, pitam se da li će nas ovaj u levom uglu učiniti trudnim!", seća se da je uzviknula. Činilo se da vitalnost tog embriona pokazuje volju za život srazmernu želji za detetom koju su ona i njen muž osećali. (Ironija je to što je, prema rečima direktora reproduktivne laboratorije s kojim sam kasnije razgovarala, mrdanje bilo optička varka.) Kada su ona i njen muž zatrudneli na prvom transferu, bilo je to delo 'levaka' kome je pomogao njihov 'sjajni embriolog'.

U Pamelinoj biologizovanoj priči o začecu njenog deteta, Džuli nije postojala kao činilac. Pamela se, recimo, ne bi setila kako su se dve žene molile nad Džulinim stomakom posle transfera, ili Džulinih napora pre i posle transfera da osigura uspeh. Ne samo što je Džuli pre transfera opasno povećala svoju hormonsku dozu pošto je našla grešku u receptu klinike za plodnost, nego je provela tri anksiozna dana posle transfera s podignutim nogama da bi bila sigurna da embrioni neće izleteti iz njene materice.

Za razliku od Pamele, Džuli je uspeh njihovog prvog transfera pripisivala 'opipljivoj dobroti dana' koliko i njihovoj zajedničkoj molitvi:

"Bio je to naročit dan. Svi su bili tako zlatni, sestre, svi. Kada je dr PETERS uneo embrione u mene, našalila sam se da je to uzbudljivije nego kad me je muž napumpao s Kajlom, a on je pocrveneo. Bilo je zabavno. Kad smo Pamela i ja ostale same, dala mi je sendvič koji su mi doneli i pomislila sam kako je to lepo od nje. Ne znam zašto, ali obuzelo me je osećanje /Džuli ovde počinje da plače/ – nisam religiozna i slično, Pamela i ja nikad nismo govorile o religiji, ali osećala sam potrebu da se molim. Pošto se ne molim često, mislila sam da bi to bilo pomalo svetogrđe ili tako nešto, pa sam je zamolila da ona to učini, i ona je učinila, moleći Boga da ona ostane trudna. Sve je bilo tako divno, tako posebno tog dana, da bih jedva poverovala da nisam ostala trudna."

Ta 'naročitost' – egzistencijalni, otelovljeni kvalitet – uverila je Džuli u ispravnost svojih postupaka. Zbog

toga što je njena želja da transfer embriona uspe bila toliko snažna, tako živa, opipljivo izražena u događajima toga dana, i zbog toga što je Pamela želela tu trudnoću koliko i ona, Džuli je bila sigurna da će "ostati trudne, ako ne posle prvog transfera, to će, ipak, morati da se dogodi". U Džulinoj priči o začecu uopšte nema biogenetskih događaja; samo biografski postupci obe žene koje su zatrudnele.

Specijalista za plodnost dr PETERS pomenu mi je u jednom kasnijem razgovoru da pacijenti na transfer embriona često donose simbole plodnosti (afričke ili azijske figure koje simbolišu plodnost, ogrlice i prstenje koje su nosile rođake ili prijateljice kad su zatrudnele), izvode razne rituale za koje veruju da će uticati na ishod transfera, uključujući i molitvu. Stoga se biogenetska predstava reprodukcije retko doživljava isključivo u biogenetskim terminima, što važi čak i za Pamelu. Njen javni prikaz mogao je biti čisto biogenetski, ali njen privatni, kako se pokazalo, uopšte to nije bio. Kad sam mnogo kasnije s Pamelom razgovarala o tome kako je Džuli shvatila njihov 'naročit dan', Pamela je agresivno odgovorila: "Ali ja sam provela godine moleći za ovo dete, moja crkvena grupa pet godina molila se za mene." Pamelu je užasnulo da Džuli misli da je ikad imala išta lično s 'čudom njenog deteta'. Čudo je plod Pamelinog srca i isključivo njega. I Pamela je, dakle, na transfer embriona ponela svoju biografiju, ali privatizovanu i takvu da je bezmalo koliko i njen biogenetski prikaz isključivala Džuli.

Ipak je, u nedeljama neposredno posle transfera, zaista izgledalo da dve žene dele trudnoću i doživljavaju istinsku bliskost. Dok su se obavljali hormonski testovi radi utvrđivanja održivosti trudnoće bile su u svakodnevnom kontaktu. Pamela bi o Džuli govorila 'kao da mi je sestra', grleći je pri svakoj poseti. Njena zahvalnost dobila je oblik medaljona s rubinima i dijamantom u obliku srca, koji je dala Džuli prilikom prvog otkućaja bebinog srca, što je bio još jedan duboko lični trenutak. (Značajno i u skladu s rodnom politikom njihovog odnosa, Pol nije prisustvovao ni transferu ni prvom otkućaju srca.) Međutim, ta 'sestrinska ljubav' za Pamelu je bila uglavnom situaciona i umnogome posredovana slikom 'levaka', mrdajućeg embriona i dugo čekanog ploda njene i muževljeve želje i truda. Kako je ultrazvuk potvrđivao održivost trudnoće i sve ljudskiji fetus, Džuli je opet

postala 'surogat'. Njeno izmeštanje živo je ilustrirao Pamelin izbor slika za njen podsetnik. Ultrazvučni snimak otkucaja srca – koje je izgledalo kao (naduvena) crna kesa – zamenio je porodičnu fotografiju koju joj je Džuli dala kad su prvi put odlučile da se udruže. Zatim je namesto 'otkucaja srca' došao snimak sićušnog stvorenja koje je Pamela zvala 'flipper' zbog oblika njegovih ruku koje su se razvijale. Kada su se u šesnaestoj nedelji pokazali 'prćasti nosić' baš kao Pamelin i 'dugačke noge kao tatine', za Pamelu su slike bukvalno zamenile telo deteta.³³ To je označilo prekretnicu u Džulinom i Pamelinom odnosu. Kao potvrđena majka zdrave ženske bebe, Pamela je počela da afirmiše svoj novi identitet buduće majke. Jedini lični kontakt neposredovan Džulinim telom ili prisustvom koji je imala sa svojom bebom bio je dugi niz ultrazvučnih snimaka pri svakoj poseti lekaru. Džuli je s indignacijom primetila da je počev od tog trenutka s napredovanjem trudnoće, Pamela sve ređe osećala bebu u njenom stomaku. U Džulinom telu, kazala mi je jednom Pamela, njeno dete bilo je samo i okruženo strancima, "daleko od svojih roditelja koji žele da je vole i drže". Žudela je za danom kad će njena beba doći 'kući'.

Ultrazvučni snimci, uz knjige o trudnoći i materinstvu, kao i Pamelini razgovori s njenim prijateljicama koje su bile majke (mnoge surogat trudnoćom kao i ona), postali su Pamelin referentni svet. Džuli je nerviralo to što Pamela nije spremna da ima poverenja u njeno profesionalno i lično poznavanje trudnoće, kao i u njen neposredan telesni osećaj za detetovu dobrobit i napredak – na kraju krajeva, ona je radila u reproduktivnoj medicini i jednom i sama bila trudna. Frustriralo ju je što Pamelu slabo zanima njeno osećanje za razvoj detetove ličnosti, način na koji bi je, recimo, beba žestoko udarila kad god bi je njen sin prejako pritisnuo. Mučna napetost između dve žene izbila je pošto je Džuli tvrdoglavo ustrajavala na deljenju trudnoće, a Pamela nastavila da nastoji da održi kontrolu nad trudnoćom, čuvajući svaku intimu na koju je mogla računati kao 'prava' majka deteta. Kako se Džuli opirala nadzoru i svojoj sve većoj marginalizaciji, rasla je Pamelina frustriranost. "Ako ponovimo ovo", poverila mi se Pamela negde u trideset

33 O ovome videti: Petchesky 1987: 263-93; Taylor (u štampi).

četvrtoj nedelji /trudnoće/, “dobićemo seosku prostačinu!”³⁴

Džulina ličnost isprečila se na putu Pamelinih nastojanja da bude najbolja majka u datim okolnostima: jedina majka. Džulino odbijanje da bude 'samo materica', njena želja, na primer, da prisustvuje darivanju bebe (da vidi Pamelu zasutu poklonima, kako je pojasnila), isuviše je ugrozilo Pamelino polaganje prava na materinstvo. Ako je po biologizovanom surrogatstvu surogat bio sredstvo da ona postane majka, u praksi su se biografske i socijalne dimenzije uzneirujuće otvoreno iskazale u Džuli kao osobi. Pamela je odbila Džulin zahtev da prisustvuje darivanju bebe s objašnjenjem da je to “jedini dan u toku trudnoće kad može da bude majka, što biološki i jeste”.

ROĐENJE: IZVRŠENJE UGOVORA

U svojoj etnografiji surogatskog roditeljstva Helen Rejgon ukazuje da je postporodajni 'osećaj gubitka', zajednički svim surogatima, u osnovi povezan s 'gubitkom naročitosti' koju im daje njihov status surogata. Ona tvrdi da surogati, po pravilu žene iz radničke klase koje, dobijajući naknadu za nešto što su u američkoj kulturi suštinski obezvređena umeća stvaranja doma, dižu svoj rodni status postajući profesionalne graditeljke doma. Kao takve dobijaju pažnju parova iz bogatije više srednje klase, a surogat centri ih veličaju kao hvale vredne altruiste. Kad se porodajem ugovor ispuni i dogovor okonča, nestaje ta pažnja – otud preovlađujuća osećanja razočaranja i gubitka.³⁵

U osnovi ovog stanovišta su problematične pretpostavke: na primer, da same žene iz radničke klase obezvređuju umeće stvaranja doma i nekritično teže svetu svojih parova iz srednje – više srednje klase. Osim toga, moje istraživanje ukazuje da to osećanje gubitka ima poreklo u mnogo složenijem uticaju klase i kulture. Analiza Rejgonove niti priznaje legitim-

34 Martinovi su zaista unajmili i drugog surogata. Ona je oplodena preostalim zdravim embrionima koji su bili zaleđeni posle prvog transfera i 1997. godine rodila je blizance. Pamela Martin mi je kazala da je s ovim surogatom stvarno bilo lakše saradivati nego sa Džuli.

35 Ragone 1994: 80-81.

nost želja i očekivanja surogata, niti ih uzima u obzir, baš kao i njihovo otelovljeno iskustvo surogatstva, uključujući i porođaj, koji je za mnoge žene intenzivan, ličan i emotivan čin. Uz to je porođaj surogata prepun mučnih trenutaka: Ko će voditi porođaj? Ko će odlučivati u hitnom slučaju? Čiji život je važniji: surogata ili deteta? Ko će prvi držati bebu? Koliko roditelje brine da bi se osećanja surogata mogla promeniti, toliko i surogat muči isti problem. Porođaj, predstavljen kao izvršenje ugovora, u praksi je izuzetno težak i delikatan događaj. Centri za surogate obično organizuju savetodavne sesije u očekivanju emocija koje se tad javljaju. U ovom slučaju do porođaja je došlo dve nedelje ranije i sesija koju je Pol Martin dva puta odlagao, nikad nije održana.

Pošto je prisustvovao porođaju – Pol Martin jeste pomogao izlasku bebe – Martinovi su zgrabili svoju novorođenu kćer i otišli u privatni apartman što su brže mogli ostavljajući Džuli da se sama preko noći oporavi u svojoj porođiljskoj sobi.³⁶ S njihove tačke gledišta, njihova beba bila je konačno 'kod kuće' s njima i, kolika god bila njihova zahvalnost, uloga njihovog surogata bila je završena. Ovaj nagli prekid – dodatno otežan činjenicom da je Džuli priznavala da Martinovima treba "vreme da budu sami s detetom" – potresao je Džuli do srži. Uz to, užasnuto je primetila da je soba koju joj je Pamela Martin obezbedila veoma udaljena od njihovog apartmana i od dečje sobe. Odjednom je shvatila da je bliski odnos, za koji je mislila da ga je stvorila s Pamelom u realnosti, bio nevažan ili bar, sad kada je dete bilo u njihovim rukama, pod potpunom kontrolom Martinovih, kao što je njihovo ponašanje jasno pokazalo. Pol Martin je, bez pozdrava, napustio bolnicu; kad je sledećeg jutra Džuli naterala sebe da ode do njene

36 Džulin muž Dalas Tejer, prisustvovao je porođaju i rođenju (vodio je Džulin porođaj), ali je odmah po rođenju /bebe/ morao da ode da odmeni bejbisiterku njihovog jednoipogodišnjeg sina, pošto je porođaj trajao skoro četrnaest časova. Partnerima surogata ne posvećuje se nikakva pažnja u analizama i raspravama o surogatstvu, mada su oni veoma važni za ženin doživljaj surogatstva i ulažu svoj napor i vreme u ceo aranžman. Dalas je, na primer, obavio čitavu papirologiju oko osiguranja, pratio Džuli na nekoliko ginekoloških pregleda, dodatno čuvao njihovo detence da olakša svojoj trudnoj ženi i emotivno je podržavao tokom trudnoće.

sobe i oprostila se, Pamelina zahvalnost svela je njen doprinos životu deteta na fiziologiju.

Džuli je, plačući, neprestano insistirala na Pamelinim rečima: "Ti si je ispekla" i "Pogledaj kakav si posao odradila: predivna je." Njena očekivanja od tog trenutka – osećaj da je delila trudnoću, učestvovala u stvaranju porodice, njena želja za dubokim i zadovoljavajućim uzvraćanjem – nestala su u Pamelinoj potpuno utilitarnoj proceni da je Džuli dobro obavila posao.

Kada je dve nedelje posle porođaja na mesečnom sastanku za podršku surogatima, Džuli iznela svoj osećaj razočaranja, nastavio se pritisak da porekne vlastita očekivanja. Kada je izrazila ljutnju što je bila tako 'poslovno' odbačena, jedan od savetnika je odgovorio:

"Sve više shvatam da čak i kad vam je par s kojim saradujete zaista drag, a nadamo se da jeste, u stvari svaki par u nekom trenutku padne s pijedestala. Postoji romantična faza. Nijedan par nije savršen sve vreme. I, otvoreno, nijedan surogat nije poseban sve vreme. Koliko god bili fini, ponekad nisu ono što ste očekivali. To obično ne znači da bi voleli da niste imali to dete."

A drugi:

"Ona /beba/ još je ovde zahvaljujući vama. Veliku stvar ste uradili."

Ova retorika vratila je Džulina očekivanja od dogovora natrag na njena pleća ne dotičući klasnu privilegiju njenog para da odluči, jednostrano, ne uzimajući u obzir Džuline eksplicitno izražene želje i potrebe, o sudbini njihovog odnosa. 'Dobro obavljen posao', to što je razumevala nesavršenost svog para, simpatije njenih 'koleginica',³⁷ trebalo je da budu dovoljna moralna nagrada. Međutim, te privatizo-

37 Psiholozi su na mesečnim sastancima stalno podsticali surogate da se međusobno oslovljavaju sa 'koleginice' i da sebe vide kao 'profesionalke'. Ta namerna profesionalizacija surogatskog iskustva otežava surogatima da iskreno podelite svoje lične nedoumice oko izbora koji su napravile, o praksi centra, ili paru za koji 'rade', jer bi ispale neprofesionalne. Ipak se, kako kaže Džuli, o tim 'mučnijim' osećanjima ponekad razgovaralo u hodnicima centra pre i posle sastanaka što je ponekad dovodilo do savezništva među surogatima koje im je davalo snage da ospore autoritet psihologa.

vane i individualizovane nagrade nisu bile ono što je Džuli želela: ona je želela da bude 'uključena', kako je to formulisala u našem završnom intervjuu. Ne, nije želela da bude 'pozivana na nedeljni roštilj', ali jeste da, preko božićnih i rođendanskih čestitki, razmenu fotografija i poneki telefonski poziv ili posetu, ostane na periferiji mreže doma Martinovih i života kome je pomogla da nastane. Jezik profesionalnog postignuća kojim se služio centar isključio je tu dimenziju njenog iskustva, umesto toga naturalizujući pravo Martinovih da je isključe.

Još bih dodala da je to što mnogi surogati imaju osećanje gubitka posle porođaja manje stvar gubitka naročitosti koju im je davalo surogatstvo, kako to smatra Rejgonova, već znatno više grubog gubitka moći koji doživljavaju kada njihovo podeljeno i komunalno otelovljeno iskustvo surogatstva/trudnoće nasilno prekinu i centri i roditelji na način nad kojim ove žene gotovo da nemaju nikakvu kontrolu. Pored toga, surogatska trudnoća se, kao i svaka druga, ne završava porođajem. Povećane grudi i drugi fiziološki tragovi traju nedeljama ili čak mesecima. (Džuline grudi bi, na primer, puštale mleko kad god bi njen dvogodišnji sin zaplakao.) Vrlo dramatično, ubrzo posle porođaja, spustila joj se bešika, što je zahtevalo bolnu operaciju na koju je trebalo sačekati dva meseca dok se njena materica oporavi od porođaja. Zbog nepostojanja istinske veze, cvetovi i prsten koji je odgovarao medaljonu koje joj je Pamela dala kao oprostajni poklon za njene napore i teškoće, za Džuli su bili 'samo novac' i jedva srazmerni 'daru života' koji je ona njima dala.

ZAKLJUČAK

Složenost Džulinog mehanizma na kraju je potpuno pomračio autoritet biologizovane i privatizovane priče njenog para. Sasvim u skladu s tim, album Pameline kćeri pun sonogramskih snimaka svake njene razvojne faze, završiće se krštenicom u kojoj se ona navodi kao majka koja ju je rodila. Prvi foto-album njene kćeri počinjaće slikom zidnog sata u sobi za porođaje s tačnim vremenom rođenja, a slediće intimna fotografija Pamele s ćerkom na grudima, u njihovom bolničkom apartmanu, kako s ljubavlju gleda u svog muža. U tom prikazu detetovog rođenja Džuli je potpuno iščezla.

Album, ultrazvučni snimci, praksa i jezik asistiranih reproduktivnih tehnologija koje čine saradnike u stvaranju porodice socijalno anonimnim, dekorom klinika za plodnost, bili su materijalne reprezentacije koje su naturalizovale želje Martinovih, uz istovremeno brisanje konkretnih želja njihovog surogata, Džuli. One su bile, i jesu, ispoljavanje dominacije, u fukoovskom smislu, zbog toga što strogo i isključivo privilegiju jednu priču na račun svih drugih. Za surogate, čije je učesće u prokreativnom i reproduktivnom procesu retko čisto instrumentalno, to brisanje može biti duboko bolno, emotivno i fiziološki. Džulina plastična operacija spuštene bešike ostavila je ožiljak u njenoj vagini koji će je zauvek podsećati da je bila surogat Martinovih. Njeno telo prošarano je i drugim manje dramatičnim tragovima, kao što su neizbrisive strije. S druge strane, na Martinovima nema neizbrisivog traga Džuli, ni na detetu koje je za njih nosila (nema fizičke sličnosti, pošto dete nije u genetskoj vezi sa Džuli), ni u memorabilijama koje su prikupili da proslave dolazak njihovog dugoočekivanog deteta. Samo sedam meseci posle rođenja, Pamela mi je kazala da jedva ikad pomisli na Džuli sada kad su oni porodica za sebe, mada će joj uvek "biti zahvalna".

Na kraju krajeva, Džuli je završila kao uzgajivačica Martinovih, ali ne zato što je nosila i rodila dete koje nije 'njeno' vlastito. Uzgajivačica nije postala ni zato što je bila plaćena da nosi tu bebu. Džuli je postala uzgajivačica zbog toga što je jak i opojan koktel od ličnih biografija Martinovih, diskursa i prakse asistiranog reproduktivnih tehnologija i biogenetskih i klasnih ideologija i praksi, trista pedeset godina staru evro-američku marku koju Fuko zove biomoć a ja ovde biološko otelovljenje, bukvalno onemogućio Martinovima čak i da počnu da shvataju Džulina očekivanja i želje, odnosno da je vide kao išta sem materice.³⁸

38 Video koji sam napravila, "Dete koje je donela roda" (The Child the Stork Brought Home), zaista je načinio pukotinu na čvrstoj glazuri Martinovih o naturalizovanoj klasnoj privilegiji jer je, pružajući potpunu i necenzurisano reprezentaciju surogata, kompromitovao njihovu vlastitu. Odgovorili su preteći tužbom ukoliko budem distribuirala video kako su to dozvole koje su potpisali dopuštale, dokazujući da su i etnografi isto tako upleteni u odnose moći, čak i kada im akademskiji rad poput ovog članka jemči imunitet konvencijom anonimnosti.

Recept za ovo piće je bilo koliko strogo unitarnih diskursa i praksi, kao što su: prirodna nadmoć privatizovane nuklearne porodice; diskretno korišćenje novca za oslobađanje od moralnih obaveza; biologizovano shvatanje materinstva koje smatra da žene prave bebe u svojim telima, same, a ne u okvirima mreže doma;³⁹ naturalizacija reprodukcije u našem diskursu razbijene na 'genetski', 'biološki' i 'socijalni' aspekt kao da su to u stvarnom životu odvojeni ontološki domeni; patologizacija neplodnosti kao stanja tela; nesamosvesno privilegovanje klasne želje... i tako dalje. Osnovni sastojak je, ipak, nasilna sposobnost privatizovanog i fetišizovanog diskursa da ne poštuje biografiju u stvarnom vremenu, neodređenost, raznovrsnost i promenu. U iskustvu stvarnog vremena – o kojem ovde govorim kao o biografskom otelovljenju – dominacija nije stvar (recimo, 'rod', 'klasa' i 'rasa'), nego uvek dinamičan proces, dogovaran u svakodnevnim ritmovima biografija i instinktivnom reagovanju tela, a ne, kako naši diskursi prečesto impliciraju, u apstraktnim prostorima 'kulture', 'društva', 'patrijarhata', 'diskursa', 'tehnologije', 'biologije' ili 'ženskog tela'. Na nivou otelovljene prakse, 'rasa', 'klasa', 'rod' i tako dalje, javljaju se više kao mreže poznatosti i različitosti koje su, mada hegemonističke, istovremeno i parcijalne i potencijalno reverzibilne. Na primer, Džuli me je iznenadila kada mi je neposredno pred porođaj ponudila da meni i mom partneru – obojenom čoveku – bude surogat ako se pokaže da je moja 'neplodnost' konačna. Čak je i njeno inicijalno rasističko reagovanje bilo podložno izvesnoj reverzibilnosti.

Džulina želja za ovim surogatstvom pokazuje upravo taj potencijal reverzibilnosti. Zbog iskustava na klinici za abortuse u poznim godinama i eksperimentisanja s vlastitom trudnoćom, zbog njenih biografskih i otelovljenih iskustava, Džuli je bila u stanju da debiologizuje materinstvo za sebe kao i da deprivatizuje svoje telo i, tako, poželi kolektivno pravljenje deteta s drugim parom. Što nije uspela u svojoj viziji, bilo je to isključivo zbog Martinovih koji su, podržani gotovo svima oko sebe, odbili da nju i ono što je uradila smatraju delom svog kolektivnog tela.

Prevela s engleskog
Vera Vukelić

39 Strathern 1988: 345.